

Universiteit Antwerpen
| Faculteit Rechten

Juridische aspecten van een levenseindewens bij levensmoeheid

Dr. Evelien Delbeke

Professor Universiteit Antwerpen

Zelfstandig Legal Consultant (www.mediure.be)

Overzicht

- 1. Weigering van (een) behandeling(en)**
- 2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding**
 1. Levensmoeheid
 2. Voltooid leven
- 3. Besluit**

1. Weigering van (een) behandeling(en)

1. Weigering van (een) behandeling(en)

- **RECHT om (een) behandeling(en) te weigeren (art. 8/1-2 WPR)**
 - Ongeacht de aard van de behandeling en ongeacht de reden van de weigering
 - Weigering is bindend
 - Wijziging Wet Patiëntenrechten (2024) met nóg meer nadruk op bevraging voorkeuren patiënt
- **Tijdstip van weigering**
 - **Actuele weigering (art. 8/1 WPR)**
 - ✓ Wilsbekwaam
 - ✓ *Informed* refusal

1. Weigering van (een) behandeling(en)

- **Voorafgaande weigering in een negatieve wilsverklaring (art. 8/2 WPR)**
 - ✓ Bij opstellen
 - Wilsbekwaam
 - *Informed* refusal
 - Schriftelijk
 - Welomschreven tussenkomst
 - ✓ Bij uitvoeren
 - Desbetreffende tussenkomst
 - Niet herroepen
 - Onbepaalde geldigheidsduur
 - Geen registratiesysteem voorzien
 - ✓ Kan evt. worden omgezet in DNR-code

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Wet 28 mei 2002**
- **Strikte definitie:**
 - ✓ Opzettelijk levensbeëindigend handelen
 - ✓ Door een andere dan de betrokkene
 - ✓ Op het verzoek van de betrokkene (GEEN plaatsvervangend verzoek door vertegenwoordiger!)
- **Quid hulp bij zelfdoding?**
- **Onderscheid:**
 - ✓ Actueel verzoek (art. 3 Euthanasiewet)
 - ✓ Euthanasieverklaring (art. 4 Euthanasiewet)

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

▪ Materiële voorwaarden

• Actueel euthanasieverzoek:

- ✓ Handelingsbekwame en bewuste meerderjarige of een oordeelsbekwame minderjarige
- ✓ Vrijwillig, overwogen, herhaald en duurzaam schriftelijk verzoek
- ✓ ***Medisch uitzichtloze toestand van aanhoudend ondraaglijk fysiek of psychisch lijden, ten gevolge van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening***

• Euthanasieverklaring:

- ✓ Handelingsbekwame meerderjarige of ontvoogde minderjarige
- ✓ Schriftelijke euthanasieverklaring (2 getuigen)
- ✓ ***Onomkeerbare toestand van buiten bewustzijn***

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Levensmoeheid**
 - Ruimte in de huidige wet?
 - ✓ Neen, geen medisch classificeerbare aandoening
 - ✓ Ja als van medische classificatie wordt voorzien
 - ✓ Ja
 - Medische vs. niet-medische levensmoeheid
 - Ouderdomslevensmoeheid
 - ✓ Geheel van medische ouderdomskwalen
 - ✓ Cf. Brongersma / Amélie van Esbeen
 - ✓ Symptomen die berusten op een medische aandoening
 - ✓ Focus op medische grondslag
 - ✓ Door combinatie een ernstige aandoening

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Levensmoeheid**
 - Ouderdomslevensmoeheid
 - ✓ Lijden bij ouderdomslevensmoeheid vaak voornamelijk psychisch
 - ✓ Beperking in meest elementaire handelingen : 'leeg leven', 'kwaliteitloos leven'
 - ✓ Vereenzaming
 - ✓ Steeds verdergaande aftakeling, zorgafhankelijkheid
 - ✓ Verlies van waardigheid
 - ✓ Belang nagaan behandelbaarheid lijden!

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Levensmoeheid**
 - Besluit:
 - Steeds bredere aanvaarding
 - Cf. verslagen FCEC
 - Geen strafrechtelijke vervolging tot op heden
 - Rechtsleer
 - **als** medische grondslag
 - Belang nagaan lijden
 - Behandelbaarheid
 - Oorzaak

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Levensmoeheid**

‘Bejaard koppel stapt uit het leven’

(De Standaard, 26 maart 2011)

Man (83) heeft terminale kanker

Vrouw (78) lijdt aan ongeneeslijke ouderdomskwalen en heeft pijn en wil niet alleen achter blijven

Vragen en krijgen beide euthanasie

Voorwaarden euthanasiewet vervuld?

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Voltooid leven?**
 - Vele openstaande vragen
 - a. Wat is 'voltooid leven'?
 - b. Wat is de vraag van mensen met een 'voltooid leven'?
 - c. Welk antwoord geven we als maatschappij?

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Voltooid leven?**

- a. Wat is voltooid leven?**

- Geen eenduidige terminologie
 - ✓ Levensmoeheid
 - ✓ Klaar zijn met leven
 - ✓ Lijden aan het leven
 - ✓ Voltooid leven

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Voltooid leven?**

- a. **Wat is ‘voltooid leven’?**

- Geen eenduidige omschrijving
 - ✓ Al dan niet medische factor
 - ✓ Al dan niet lijden
 - ✓ Al dan niet vanaf een bepaalde leeftijd

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Voltooid leven?**

- a. **Wat is ‘voltooid leven’?**

- Probleem 1

- Niet duidelijk over wie we spreken:
 - ✓ Geen afgebakende definitie
 - ✓ Geen afgebakende groep van personen
 - Terwijl cruciaal om een eventuele regeling ‘op maat’ te kunnen uitwerken
 - ✓ Gebrek aan empirisch onderzoek naar de frequentie van personen die levensbeëindigende hulp wensen wegens ‘voltooid leven’

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Voltooid leven?**

- b. Wat is de vraag?**

- ✓ Wie stelt die vraag?
 - ✓ Is dit de werkelijke vraag?
 - ✓ Is dit de enige vraag?
 - ✓ Wat voor hulp wenst die persoon?

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Voltooid leven?**

b. Wat is de vraag?

Probleem 2: gebrek aan empirisch onderzoek naar de situatie/context

- ✓ Onderzoek Els van Wijngaarden (NL – publicaties 2015)
 - Kwalitatief onderzoek bij 25 personen boven 70 jaar, voor wie het leven voltooid was en die een sterke wens tot sterven hadden
 - Verschillende problemen van sociale en existentiële aard
 - Existentiële eenzaamheid (geen/eenzijdige contacten)
 - Gevoel niet meer van belang te zijn voor anderen/maatschappij
 - Onvermogen tot zelfexpressie zoals voorheen kenmerkend
 - Multidimensionele vermoeidheid
 - Aversie tegen gevreesde afhankelijkheid (WZC)

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- **Voltooid leven?**

b. Wat is de vraag?

Probleem 2: gebrek aan empirisch onderzoek naar de situatie/context

- ✓ Onderzoek Els van Wijngaarden (NL – publicaties 2015)
 - Gezamenlijk kenmerk bestudeerde groep
 - Personen met een ethos van zelfbeschikking, autonomie en verantwoordelijkheid
 - Onvermogen/onwil om proces van achteruitgang te ondergaan/accepteren
 - (tevergeefse) poging om de groeiende afhankelijkheid tegen te gaan en onafhankelijkheid te bewaren
 - Leiden 85+ studie
 - Diepte-interview bij 27 deelnemers over succesvol ouder worden
 - Sociale contacten belangrijkste voor welbevinden
 - Essentieel: vermogen zich aan te passen aan beperkingen en behoud van een positieve attitude

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- Euthanasie en voltooid leven?

c. Welk antwoord geven we als maatschappij?

- Verschillende voorstellen (Nederland)
 - ✓ Uitbreiding van de Euthanasiewet
 - ✓ Voorzien van een wet *naast* bestaande Euthanasiewet
 - beschikbaar maken van een 'laatstewilpil'
 - 'stervensbegeleider' die voorschrijfbevoegdheid krijgt
 - ✓ Al dan niet met leeftijdsgrens
 - Boven 75 jaar
 - Boven 70 jaar
 - Geen leeftijdsgrens (cf. Coöperatie Laatste wil)

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- Euthanasie en voltooid leven?

c. Welk antwoord geven we als maatschappij?

Probleem 3

- Is dit (altijd) het juiste en het enige antwoord?
 - ✓ Impact van onderliggende emoties op 'rationele stervenswens'
 - ✓ Nood aan onderzoek over de impact op het welbevinden van de inrichting van de ouderenzorg en van de visie op ouderen
 - ✓ Nood aan projecten die inzetten op ouderenproblematiek en nood aan een andere aanpak van de ouderenzorg
 - Cf. studie M. Rurup
 - Oorzaak van het lijden (levensmoeheid)

2. Euthanasie of hulp bij zelfdoding

- Euthanasie en voltooid leven?

c. Welk antwoord geven we als maatschappij?

Probleem 3

- Hoe creëer je een 'correct' kader?
 - ✓ Leeftijdsgrens: bezwaren vanuit het recht/psychologie
 - ✓ Plicht om burgers te beschermen
 - Beoordeling wilsbekwaamheid? Door wie?
 - Uitsluiten behandelbare aandoeningen? Door wie?
 - Beschikbaarheid dodelijke middelen? 'laatstewilpil'?
 - Taak van de overheid?
 - ✓ Minder streng kader wordt *finaliter* de regel (uitholling huidige Euthanasiewet)
 - ✓ Hoe richt je een niet-medisch kader in? Wat zijn de voorwaarden?

(brief van een particulier in 2017)

Je suis par ailleurs régulièrement en Suisse si vous estimez qu'une rencontre de visu est plus opportune.

Dignitas est une organisation très mince avec un grand fardeau de travail. Dès lors les visites se font seulement après adhésion à notre association, présentation d'une demande de préparer un suicide assisté, d'un dossier médical, d'un curriculum vitae et une réponse favorable d'un des médecins Suisses qui viennent à l'aide de nos adhérents.

Kostprijs hulp bij zelfdoding door DIGNITAS

- One-off joining fee: 208 €
- *Minimum* annual member fee: 204 €
- Voorbereiding van een zelfdoding (zonder garantie): 3500 €
- Consultatie door de arts: 1000 €
- Kost om te voltooien: 2500 €
- Begrafeniskosten extern: 2500 €, als door Dignitas + 1000 €

BTW niet inbegrepen.

Nederland

- **Er werden al wetsvoorstellen ingediend**
 - Door D66, maar teruggefloten door RvSt (te weinig bescherming)
 - Nieuw wetsvoorstel ingediend door D66, maar oogst ook veel kritiek:
 - Vanaf 75 jaar en ouder
 - Door levenseindebegeleider
 - Met betrokkenheid arts
 - Traject zou minstens 6 maanden duren met minstens 3 gesprekken
- **Er is wel wat Nederlandse rechtspraak over niet-medische hulp bij zelfdoding**
 - Niet-medisch want
 - geen medische grondslag
 - en door niet-arts
 - Wordt strafbaar geacht maar niet altijd een strafsanctie opgelegd

3. Besluit

3. Besluit

- **Recht om elke behandeling te weigeren**
- **Euthanasie / hulp bij zelfdoding is mogelijk bij *medische* levensmoeheid**
- **Euthanasie / (medische) hulp bij zelfdoding is vooralsnog niet mogelijk bij voltooid leven**
 - Maar er gaan wel stemmen op om het uit te breiden, ook in België

CM-voorzitter Luc Van Gorp wil andere aanpak vergrijzing: "Wie gevoel heeft dat leven voltooid is, moet het kunnen beëindigen"

CM-voorzitter Luc Van Gorp wil dat mensen op het einde van hun leven kunnen aangeven dat hun leven voltooid is, ook wanneer er geen sprake is van ondraaglijk lijden. Dat zegt hij in een interview met het Nieuwsblad. Op die manier wil Van Gorp een open debat voeren rond de vergrijzing en kwaliteitsvol leven bij ouderen. "We moeten het stigma tussen leven en dood weghalen", klinkt het.

Inass Mouhamou

ma 08 apr 2024 ⌚ 09:53

Open Vld wil euthanasie bij 'voltooid leven'

De tijd is rijp voor een grondig debat over euthanasie bij voltooid leven, meent Open Vld-voorzitter Gwendolyn Rutten. Eric de Mildt

Open Vld-voorzitter Gwendolyn Rutten acht de tijd rijp voor een grondig debat over euthanasie bij 'voltooid leven'. Dat zegt ze in een opiniestuk in De Morgen. Haar oproep kent voorlopig echter weinig bijval.

**Verschenen in december '23 bij
Intersentia!**

In de pers

<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/04/08/euthanasie-voltooid-leven/>

<https://www.vrt.be/vrtmax/podcasts/vrt-nws/h/het-kwartier/2/van-hool-failliet--wat-nu--euthanasie-bij-voltooid-leven--en-hoo/>

Universiteit Antwerpen
| Faculteit Rechten

Dr. Evelien Delbeke
Professor Universiteit Antwerpen
Zelfstandig legal consultant (www.mediure.be)

evelien.delbeke@uantwerpen.be